

Половець В. М., Голець В. В. Історія соціології. Курс лекцій. – Чернівці, 2014. – 422 с.

Доктор історичних наук, професор Володимир Михайлович Половець та кандидат історичних наук, доцент Віталій Віталійович Голець підготували навчальний посібник «Історія соціології. Курс лекцій». Книга вийшла друком у 2014 р. і розрахована на студентів вищих навчальних закладів. У ній подано основні етапи розвитку соціології як окремої науки від протосоціологічних ідей мислителів минулого до сьогодення.

Навчальний посібник став вагомим внеском у розвиток соціології як навчальної дисципліни, адже з часу запровадження її вивчення у вузах завжди відчувався брак вітчизняної наукової і навчальної літератури, особливо у вузькоспеціалізованих напрямках.

Основна мета створення посібника полягала у тому, щоб об'єктивно висвітлити історію формування уявлень про суспільство в різні епохи, становлення соціології як науки у ХІХ ст. і її розвиток упродовж ХХ – початку ХХІ ст. Окрім того, важливим завданням було сприяння у підготовці фахівців високого рівня, які навчаються за напрямом підготовки 6.030101 «Соціологія».

Структура курсу лекцій обумовлена проблемно-хронологічним підходом, а також метою і завданнями викладання навчальної дисципліни «Історія соціології». Він складається з трьох частин, 36 лекцій, які в свою чергу поділяються на окремі питання і списку рекомендованої літератури (175 позицій). Обсяг навчального посібника 422 с. Заслуговує на увагу те, що після кожної лекції розміщено перелік проблемних питань та завдання для самостійної роботи, що допоможе студентам краще зорієнтуватися у виділенні основних ідей кожної теми, а також поглибити власні знання в ході виконання самостійної роботи.

Перша частина курсу складається з 8 лекцій і охоплює період від формування перших міфічних уявлень про суспільство у Стародавньому світі, до перших соціальних досліджень Нового часу. Виклад основного матеріалу автори розпочинають з теоретичного аналізу основних понять соціології – людина і суспільство, а також про первинні донаукові спроби пояснення явищ навколишнього середовища. Загалом тут подається детальна характеристика основних етапів протосоціологічного періоду в розвитку соціологічних знань.

Виклад основного матеріалу розпочинається з виникнення і становлення соціально-філософських вчень у Стародавньому світі. Самобутні погляди на розвиток суспільства, моралі, релігії та мистецтва були зафіксовані у творах філософів Єгипту, Вавилону, Індії та Китаю. Серед них можна виділити наступні: «Пісні арфіста», «Бесіда розчарованого зі своїм духом», «Бесіда пана з рабом», «Бесіди і судження» тощо.

У змісті другого етапу основна увага приділяється висвітленню особливостей перших емпіричних соціальних досліджень, історіографії, розвитку соціальних і політичних учень у Стародавній Греції і Стародавньому Римі. Автори звертаються до творчого доробку таких видатних представників Античності, як Демокріт, Платон, Аристотель, Геродот, Фукидід, Полібій, Тацит та ін.

Третій етап охоплює розвиток соціальних знань в епоху Середньовіччя. Авторський колектив слушно зазначає, що разом з розпадом античного суспільства відбулася суттєва зміна світоглядної системи людства і форм пізнання дійсності. Особливо це проявилось у вченнях видатних релігійних мислителів того часу – Августина Блаженного і Фоми Аквінського. Окрім того, значний обсяг матеріалу приділено розгляду творчості гуманістів, утопістів і першим спробам наукового обґрунтування соціального знання у працях Н. Макіавеллі, Ж. Бодена і Г. Гроція.

Останній етап протосоціологічного періоду присвячений характеристиці соціальних знань і досліджень Нового часу (ХVІІ – поч. ХІХ ст.), а саме: концепції «природного права» і «суспільного договору» Т. Гоббса і Дж. Локка та науковим пошукам французького просвітителя Ш. Монтеск'є.

У другій частині навчального посібника розглядається класичний період у розвитку соціології. Структурно він складається з 16 лекцій. Її особливість полягає у тому, що автори не переходять одразу до висвітлення напрацювань представників французької, англійської і німецької соціологічних шкіл, а у перших двох лекціях звертаються до цілого ряду ідей і розробок, які стали з'єднувальною ланкою між філософією і формуванням нової дисципліни – соціології. У цьому контексті варто згадати таких представників періоду, як Ж.-Ж. Руссо, Г. Гегель, А. Сміт, Д. Рікардо та інші. Окрім того, належна увага приділяється розвитку ліберальних і консервативних ідей в контексті їх бачення і ставлення до суспільного розвитку. Не оминають у посібнику і представників утопічного соціалізму.

Проте основний зміст відображає процес оформлення соціології як науки. У курсі лекцій простежено перехід від кризи традиційного суспільствознавства, формування «позитивного» знання у працях А. Сен-Сімона, до заснування «соціальної фізики» і введення до наукового обігу поняття «соціологія» О. Контом. Саме з того часу починається так звана академічна соціологія, виникають не тільки національні школи, а й різноманітні напрями.

Одним з них був натуралістичний напрям, в межах якого виникло чимало шкіл: органістична (Г. Спенсер), соціал-дарвінізм (У. Беджгот і Л. Гумплович), расово-антропологічна (Ж. де Гобіно), географічна (Т. Букль, Л. Мечніков) і геополітична (Ф. Ратцель).

Незважаючи на сучасне доволі упереджене ставлення до соціальної теорії марксизму, автори приділили доробку К. Маркса і Ф. Енгельса належну увагу, оскільки змістовий потенціал їх вчення виявився настільки значним, що з цього приводу більшість сучасних соціологів продовжує полемізувати, критикувати чи співпрацювати.

Важливим чинником розвитку тогочасної соціології був психологічний напрям, який пізніше оформився у самостійну наукову дисципліну, проте у ХІХ ст. прогрес наукового знання охоплював практично всі галузі, а досягнення кожної з них здійснювало чималий вплив на розвиток інших. Відповідно у посібнику значна увага приділяється висвітленню наукових розробок наступних учених психологів: Г. Тарда, Ч. Кулі, У. Мак-Дугала, З. Фрейда та ін.

Особливістю класичного періоду розвитку соціології було те, що поряд з розвитком теоретичних знань широкого поширення набули емпіричні дослідження багатьох сфер суспільного життя. Поряд із подальшим удосконаленням статистичних процедур з'являються перші масові соціологічні обстеження. Провідну роль у даному напрямі відіграли розробки вчених Сполучених Штатів Америки, які одними з перших почали масово досліджувати громадську думку і застосовувати отримані результати на практиці.

Не минули автори навчального посібника і науковий доробок засновників соціології в сучасному її розумінні, а саме М. Вебера і Е. Дюркгейма. На думку першого з них, найбільш важливим в соціології було логічне розуміння соціальних процесів і їх наукове осмислення. Вивчення об'єктивних фактів це завдання юридичних, економічних і політичних наук, соціологія ж повинна дати інтерпретацію суб'єктивних мотивів індивідуальної дії. Натомість Е. Дюркгейм вказував, що для перетворення соціології в окрему науку треба чітко визначити її предмет і метод. Він не погодився з контівським підходом до визначення предмета соціології. Вважав, що соціологія має вивчати особливу реальність, яку не вивчає жодна із суспільних наук.

Третя частина курсу присвячена сучасному етапу розвитку соціології і складається з 12 лекцій. Якщо у попередній період центром світової соціологічної думки була Західна Європа, то з 20-х рр. ХХ ст. він переміщується до США. Така тенденція пов'язана, в першу чергу, з плідною науково-дослідною роботою Чиказької школи, серед основних представників якої автори виділяють Ч. Кулі, Д. Міда, В. Томаса, Ф. Знанецьки, Р. Парка та ін. Особлива увага, в контексті розкриття питань діяльності американської соціології, присвячена науковому внеску П. Сорокіна.

Загалом сучасний період розвитку соціології характеризується появою величезної кількості напрямів, теорій і парадигм. Зважаючи на складність і насиченість

наукових розробок, авторам вдалося виділити найважливіші з них і, разом з тим, не переобтяжити навчальний посібник другорядною інформацією. Так, основна увага зосереджена на розгляді теорії дій і теорії соціальних систем Т. Парсонса; функціоналізмі і теорії аномії Р. Мертон; теорії соціального конфлікту Р. Дарендорфа і Л. Козера; феноменологічній соціології А. Шюца; етнометодології Г. Гарфінкеля; а також діяльності Франкфуртської школи.

Новітні теоретичні розробки в соціології розглядаються в двох останніх лекціях посібника, мова в яких іде про політичні і соціальні процеси 60-х рр. ХХ ст., які позначилися не тільки на суспільному житті, а й на соціології. Нове покоління дослідників виступило з жорсткою критикою структурного функціоналізму. Проте зазначені чинники у 80-х рр. знову повернули розвиток науки у звичне русло, хоча й з деякими змінами, а новий напрям теоретичних розробок отримав назву неофункціоналізму.

На наш погляд, історія становлення і розвитку соціології як окремої наукової дисципліни завжди належала і продовжує в сучасних умовах належати до однієї з найскладніших навчальних дисциплін. Суб'єктивне ставлення дослідників до тих чи інших періодів і напрямів наукової думки часто залишало нерозкритими чимало важливих проблемних питань.

Разом з тим, на нашу думку, слід зробити наступні зауваження. По-перше, у змісті навчального посібника не зазначено прізвище засновника соціології О. Конта, що може ускладнити пошук необхідного матеріалу читачам, які не мають відповідної освіти. По-друге, авторам книги слід було б більше уваги приділити методиці викладу проблемних лекцій, як одного з найбільш ефективних прийомів викладання. Проте висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованого курсу лекцій.

У цілому вважаємо, що навчальний посібник В. М. Половця і В. В. Гольця «Історія соціології. Курс лекцій» виконаний на належному науково-методичному рівні і відповідає навчальній програмі для студентів, які здобувають освіту за напрямом підготовки 6.030101 «Соціологія». Він змістовно й неупереджено розкриває основні віхи на шляху оформлення розрізнених знань про людину і суспільство у сучасну науку – соціологію. Загалом є усі підстави стверджувати, що викладений матеріал знайде своє використання у навчальному процесі під час розробки курсів лекцій, спецкурсів, навчально-методичних посібників і викладацькій роботі.

Дмитро ГАПОНЕНКО

